

JAKUB DEMIL

KORRESPONDENCE

*I tento list považujte
za neúplný*

Dopisy Jakuba Demla příteli
Matěji Fenclovi

dauphin 2010/2011

MATĚJ FENCL
(19. 2. 1877 Bílov – 6. 1. 1949 Uhřetěves)

Katolický kněz a překladatel.

Po složení maturity na reálném gymnáziu v Příbrami nastoupil na podzim 1898 v Praze na českou Teologickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity. V roce 1902 byl v Chrámu sv. Víta vysvěcen na kněze a vstoupil do duchovní služby. Po prvních kaplanských působistištích v severozápadních a západních Čechách přišel v roce 1907 do Uhřetěvsi u Prahy, kde vykonával duchovní správu až do své smrti v roce 1949. Dlouhá léta byl pouze kaplanem, až v roce 1940 se po úmrtí svého předchůdce stal uhřetěveským děkanem. Řada pochval, které mu v průběhu let udělili jeho nadřízení, svědčí o tom, že svou službu konal zodpovědně a pečlivě.

V prvních letech kaplanské služby navázal Matěj Fencel kontakty s Josefem Florianem a jeho staroříšským vydavatelstvím, seznámil se s Jakubem Demlem a stal se jeho „korespondenčním“ přítelem. Díky tomu zesílil Fencelův zájem o literaturu a začala jeho překladatelská spolupráce s Florianovou ediční řadou Studium. Jakub Deml a Josef Florian jej také nasměrovali k jeho životnímu úkolu – překladu díla německé mystičky Anny Kateřiny Emmerichové, jemuž se pak věnoval přes dvacet let.

Matěj Fencel

JAKUB DEML
(20. 8. 1878 Tasov – 10. 2. 1961 Třebíč)

Básník a katolický kněz.
Autor zhruba stovky knih, z nichž mnohé patří k základním dílům moderní české literatury. Kromě snových próz *Hrad Smrti* (1912) a *Tanec Smrti* (1914) jsou to například lyrické apostrofy květin *Moji přátelé* (1913), knihy *Mé svědectví o Otokaru Březinovi* (1931) a *Zapomenuté světlo* (1934) či šestadvacet svazků básnického dokumentu *Šlépěje* (1917–1941). Jedinečným rysem Demlova psaní je vzájemné propojení knih, z nichž postupně vzniká živý a dramatický celek.
Po absolvování brněnského bohosloveckého semináře byl Jakub Deml v roce 1902 vysvěcen na kněze. V duchovní správě působil velmi krátce a pro konflikty s brněnskou konzistoří byl už v roce 1911 dočasně zbaven kněžských povinností a penzionován. Krátce před první světovou válkou nesměl kvůli údajně pohoršlivému životu pobývat na venkově a vrátil se tam až po krátkém intermezzu v Praze. V roce 1922 si postavil dům v rodném Tasově, kde žil až do smrti. Mýtus svého tasovského původu ztvárnil mj. v rodové kronice *Mohyla* (1926, podstatně rozšířeno 1948).
V období, do něhož spadají dopisy shrnuté v této knize, byl Jakub Deml oddaným spolupracovníkem Josefa Floriana. Společně vydávali edici *Studium*, v níž vyšla i Demlova kniha kázání *Homilie* (1907) a básnická prvotina *Notantur Lumina* (1907). V korespondenci s Matějem Fenclem lze rovněž vystopovat motivy próz-snů z *Tance Smrti*. Jeden z dopisů tomuto adresátovi tvoří stěžejní část knihy *Rosnička* (1912), několik dalších básník zařadil do deníkové knihy *Pro budoucí poutníky a poutnice* (1913) a knihy dopisů *Do lepších dob* (1927). Sám Matěj Fencel se jako postava v Demlově díle téměř nevyskytuje – kromě několika pasáží ve *Šlépějích* z počátku třicátých let.

Jakub Deml

JAKUB DEML

KORRESPONDENCE

*I tento list považujte
za neúplný*

Dopisy Jakuba Demla
příteli Matěji Fenclovi

dauphin 2010/2011

Tato kniha vychází za laskavého přispění Ministerstva kultury
České republiky a Nadace Český literární fond.

Edice byla připravena v semináři, který se zabývá rukopisnou
korespondencí Jakuba Demla, v Ústavu české literatury a literární
vědy FF UK v Praze.

© Jakub Deml – dědicové, 2011

Editor © Šárka Kořínková, 2011

Notes © Šárka Kořínková, 2011

Preface © Daniela Iwashita, 2011

Illustration © Pavel Reisenauer, 2011

Cover © Miloslav Moucha, 2011

Layout © Radka Konvičková, 2011

© Dauphin, 2011

ISBN 978-80-7272-249-5

ISBN 978-80-7272-333-1 e-pub

ISBN 978-80-7272-334-8 pdf

Nic jiného než tajemství

V edici Korespondence Jakuba Demla přicházejí poslední na řadu jako první. Kněz a překladatel Matěj Fencel je postavou v Demlově díle snad ještě skrytější než Josef Ševčík, jemuž byl věnován úvodní svazek *Carissime, kde se touláte?*. Oba soubory pocházejí přibližně z téže doby, kdy Jakub Deml procházel těžkými zkouškami jako kněz, začínající básník i hlavní spolupracovník edice Studium Josefa Floriana.

Na otázku „Komu sloužit?“ zde pisatel odpovídá jasně: „Věřím v Boha Otce Všemohoucího... život věčný, amen!“ V té době je mu třicet let, roste jeho vnitřní jistota a svoboda, jimiž dokáže povzbudit a nakazit i vzdáleného Matěje Fencela: „V celém křesťanském Krédu není ani jediného slova, které by neřvalo jako král pouště, že jsme slavní.“ Tato sláva a jistota jdou v Demlově případě ruku v ruce se ztrátou společenské cti a materiálního zajištění. V podobných situacích se osvědčují přátelé.

Jak ukazuje dvanáct listů od Matěje Fencela, byl i tento adresát pro Jakuba Demla partnerem, tím, komu se lze vyznat z lásky a bolesti. Josef Ševčík mu odpovídal jako dobrotivý otec, Matěj Fencel, ač o rok starší, se ho spíše ptal jako mladší bratr, hledal u něj oporu v uměleckých i životních otázkách. A Jakub Deml ho často oslovoval „bratře“.

V dopisech Matěji Fenclovi se ve variacích vrací věta, která dala knize název: *I tento list považujte za neúplný*. Nevyjadřuje pouze fakt, že tato korespondence – ač rozsahem dvojnásobná než předešlá – bezpochyby není celá. Sám Jakub Deml v ní často zdůrazňuje nedořečenost jakožto nezbytnost: „neboť jakmile dopisy dvou lidí začaly být úplné, přestalo mezi nimi přátelství.“

Zatímco první kniha Korespondence vznikala jako cestopis a její uspořádání sledovalo místa Demlových pobytů v letech 1904–1911, geneze svazku *I tento list považujte za neúplný* se podobala spíše detektivce. Stopy Matěje Fencela jsou totiž v Demlově rozsáhlém díle takřka mizivé a většinou pocházejí z mnohem pozdější doby než dochovaná korespondence. Fencelův vlastní životní osud musela pořadatelka knihy Šárka Kořínková rekonstruovat z archivních dokumentů. A konečně nebylo snadné určit, které dopisy Matěji

Fenclovi vlastně patří: některé, jež se nedochovaly v rukopisech, Jakub Deml otiskl bez udání adresátova jména, jiné zase známe v rukopisech a v archivech byly přiřazeny k Fenclovým, ale různé indicie vzbuzovaly pochybnosti o totožnosti adresáta.

Editorka postupně objevovala neznámá fakta i prameny, ale také meze tohoto druhu poznání. V první verzi edice, kterou zpracovala jako diplomovou práci, svou skepsi vyjádřila mottem převzatým z dopisu Jakuba Demla Jindřichu Skopcovi z roku 1929:

„... ty mé staré listy mi, prosím, pošlete: ne snad proto, že bych se bál o svou kůži po smrti, ale že je mi hnusna představa, jak se pitomí učitelé literární historie z každého mého papírku živí...“

Skutečně, nejeden papírek z archivu doplňuje historickou mozaiku, ale s rostoucími znalostmi přibývá i bílých míst. Nevíme, kde je většina Fenclových dopisů Demlovi, neznáme Demlovy listy Fenclovi po roce 1912, nedozvíme se už, o čem spolu mluvili „tváří v tvář“.

Ale především: nad těmito listy si znovu uvědomujeme, jak důležitá je pro výpověď a styl Jakuba Demla právě zámlka, náznak, obraz, gesto, vtíp, které žádají porozumění, nikoliv luštění či vysvětlení. Smyslem není hádanka: „*Tajemství* jest mou metou,“ píše Jakub Deml Matěji Fenclovi – a v dopisech obou dvou zní toto slovo v rozmanitých spojeních: „*Tajemství* skryté vzájemnosti a souvislosti a *rovnováhy* mezi dušemi“ (Deml), „*tajemství* Oběti“ (Fencel), „*tajemství* veselosti v žebrotě“ (Deml), „*slast* zastřených *tajemství*“ (Fencel), „*tajemství* stylu“ (Deml), „ó *tajemství* na *tajemství*!“ (Deml).

Demlovy dopisy Matěji Fenclovi jsou podobně jako jeho básnické dílo plné reálií, jmen, faktů, hmatatelných věcí. Vyzývají skutečnost a pravdu, a přitom stále připomínají jejich skrytost: „*Tajemství*, jež jedině sytí a těší člověka, *tajemství*, které se chvěje a marně vyjadřuje na všech věcech – nic jiného než *Tajemství* hodno jest lidského slova, a nic jiného nemělo by se mluvit! Vše ostatní jest literatura, ale nepotěší duši člověka! (...) Jsme-li *dobré vůle*, tj. jsme-li dosti *pokorní*, nebojme se, že se *tajemství* nedostaví...“

Jakub Deml učí adresáta svých listů – i jejich dnešní čtenáře – číst život a slova otevřeně. Například z dopisů této knihy můžeme těžit poznatky o zašlých dobách. Je to zdroj bohatý, původní, avšak omezený. Nevyčerpatelným se stává, hledáme-li potěšení.

D. I.

Neznámý adresát Matěj Fencel

Příteli!

Řekl jsem Vám, že svého dopisu neukončuji. Druhého dne čekala mne celodenní cesta, takže můj čas a poněkud již večerní únava nedovolily mně, abych jisté myšlenky opatřil větší zásobou oleje a světla, jak toho vyžaduje obyčejně noc naší tělesné vzdálenosti. Pokud slabost má stačí a jak to dovede má hluboce zamýšlená Láska k Vám, drahý bratře, pokusím se o to dnes, neohlížeje se na pravidla řečnická, logiku rozumu a ostatní toho druhu věci světské.

(Jakub Deml, Rosnička)

Těmito větami začíná dlouhý a vřelý list, který Jakub Deml otiskl ve své první deníkové knize *Rosnička* (1912). Ačkoliv dopis tvoří stěžejní pasáž celé knihy, v očích čtenářů nemá konkrétního adresáta s určitým jménem. Přitom právě *Rosnička* je první deníková kniha Jakuba Demla, v níž kromě záznamů, úředních dokumentů a vlastní korespondence uvádí řadu jmen odesílateľů a adresátů – a to i těch „nejposlednějších“ či „nejzapomenutějších“. Skutečný příjemce ústředního dopisu knihy nicméně zůstal neznámým, ačkoliv drahým přítelem.

Z celého rozsáhlého dopisu přibližují totožnost adresáta kromě oslovení „příteli“ či „drahý bratře“ jen dvě věty:

Vy však, příteli, máte nejlepší vlastnosti k tomu, abyste se stal: knězem. (...) A nyní Vám mohu říci, že to nikterak nebyl důvod literární, pro nějž jsem Vás vybízel k překladu blahoslavené Kateřiny Emmerichovy...

Do okruhu Demlových přátel patřilo kolem roku 1908, kdy byl list napsán, mnoho kněží, ale pouze jediného vyzýval k překladům z díla Anny Kateřiny Emmerichové a pouze jediný tuto výzvu přijal. Byl to Matěj Fencel.

Tento méně známý adresát dopisů Jakuba Demla byl důležitou součástí básnickova světa hlavně v letech 1905 až 1912. Svědčí o tom jeden z nejrozsáhlejších souborů básnickovy korespondence z té doby. I zde o pisateli listů platí, že se „svých přátel nebo přesněji řečeno osob, které s ním vejdou ve styk a s porozuměním mu naslouchají, zmocňuje s prudkou naléhavostí a zpovídá se s udivující upřímností a stejná sdělení očekává i od nich“. Tak

charakterizovali editoři Květoslava Neradová a Jiří Němec Demlovy dopisy F. X. Šaldovi. Jejich postřeh však stejně dobře vystihuje i počátek korespondence s Matějem Fenclem.

Kontakty Jakuba Demla a Matěje Fencle trvaly v různých podobách od roku 1905 nejméně do roku 1940 – na rozdíl od řady jiných přátelství, která básník někdy ukončil velice rázně.

Nejintenzivněji probíhala výměna listů v období Demlovy spolupráce s Josefem Florianem ve staroříšském vydavatelství Studium, hlavně v letech 1906 až 1908, podruhé se korespondence rozproudila v druhém pololetí roku 1910 a poslední známý Demlův dopis je z března 1912. Další průběh vztahu lze sledovat pouze nepřímou, neboť od roku 1912 už se dochovalo jen několik dopisů Fenclových. S jistotou lze však říci, že i v pozdějších dobách byl Matěj Fencel odběratelem Demlových četných tisků.

Pro charakter dopisů je podstatné, že oba pisatele dělila do roku 1912 velká vzdálenost: Deml byl na Moravě, Fencel v západních a poté ve středních Čechách, jejich osobní setkání proto bývala vzácností. Matěj Fencel si v této době zřejmě nemohl dovolit opustit farnost pro pracovní vytížení i pro nedostatek financí. Jakub Deml ho v dopisech často marně zval do Staré Říše, neboť „jeť nutno, aby se přátelé časem vídali, jest to nutno k doplnění korespondence, jež musí zůstávati kusou – jest to nutno i kvůli dábům, kteří daleko častěji a čileji odbývají své konference“ (Matěji Fenclovi, 8. října 1908). Opakovaně mu vyčítal, že navzdory všeobecnému očekávání opět nepřijel. Fencel jistě Starou Říši navštívit chtěl a snad se k tomu i uvolnil v srpnu 1909, jak o tom svědčí kusý zápis:

Mezi 8. a 15. srpnem přijede P. Fencel, a jistě by se ho velmi dotklo, kdybych odejel.

(Jakub Deml neznámému adresátu,
fragment ze 7. srpna 1909)

Ačkoliv Matěj Fencel jistě nebyl v Demlově životě osobou nevýznamnou, nestal se na rozdíl od jiných tehdejších kněžských přátel (například Josefa Poláka nebo Josefa Ševčíka) postavou jeho knih z této doby, je v nich přítomen především jako anonymní adresát ústředního dopisu deníkové knihy *Rosnička* a několika listů

z další deníkové knihy *Pro budoucí poutníky a poutnice* (1913). Jako nejmenovaný „kněz, který byl kdysi mým přítelem“ se znovu vynoří až o mnoho let později, v jedenáctých *Šlépějích* z roku 1928, a samo jméno Fencel se objevuje například v roce 1927 v knize dopisů *Do lepších dob* a ve čtrnáctých *Šlépějích* (1930). V sedmnáctých *Šlépějích* z roku 1931 pak Jakub Deml přímo cituje jeden z Fenclových dopisů.

Vzájemná korespondence začíná v listopadu 1905. O rok dříve Jakub Deml na vlastní žádost opustil první kaplanské působišťe v Kučerově na Hané a přišel jako kaplan na faru do Babic. O toto místo se ucházel sám: jednak byla tamní krajina mnohem bližší jeho tasovskému rodišti, jednak v blízkých Jaroměřicích žil jeho milovaný učitel a mistr, básník Otakar Březina. V nedalekém Hladově tehdy přebýval vydavatel Josef Florian. Jakub Deml s ním byl v písemném kontaktu už od roku 1903, ovšem teprve po přesunu do Babic se dostal do jeho bezprostřední blízkosti a započala jejich spolupráce.

V následujících sedmi letech Josef Florian významně ovlivňoval Demlův život i jeho práci. Ačkoliv byl jen o pět let starší, dokázal mladého kněze silou vlastní osobnosti a zápalem cele získat pro svou vizi světa, pro své překladatelské a vydavatelské plány – jedním slovem pro Studium.

Z nepublikované korespondence Jakuba Demla Josefu Florianovi lze vyčíst, že Studium bylo původně zamýšleno jako literární časopis. Nakonec se z něj však stala Florianova první ediční řada, kterou vydával s pomocí několika spolupracovníků v letech 1904 až 1912 ve Staré Říši. Šlo převážně o překlady náboženské literatury – díla francouzských katolických spisovatelů Léona Bloye či Ernesta Hella i díla středověkých mystiků a vizionářů. Deml sám zde v roce 1907 vydal básnickou prvotinu *Notantur Lumina* a sbírku kázání *Homilie*. Od roku 1905 vycházely rovněž sborníky Studia, kromě Josefa Floriana s Jakubem Demlem v nich publikovali své překlady i původní práce další nečetní spolupracovníci.

Studium potřebovalo získat co nejširší okruh platících odběratelů, protože Florian s Demlem financovali celý podnik

z vlastních skromných prostředků. Jakub Deml už ve svém prvním působišti Kučerově šířil slávu Studia mezi kněžími i mezi bývalými spolužáky z brněnského bohosloveckého semináře, a získával tak nové čtenáře. Někteří z nich se jeho zásluhou stali aktivními spolupracovníky Studia – takto přivedl k překládání například svého přítele z bohosloví Josefa Poláka nebo později babického faráře Josefa Ševčíka.

Jakub Deml s Josefem Florianem však neovlivňovali pouze osoby z bezprostředního okolí, jejich práce a slova dokázaly oslovit i jedince zeměpisně vzdálené, ale myšlenkově blízké. Jedním z nich byl i kněz Matěj Fencel, na něž se Josef Florian obrátil už v roce 1903. Fencelův dopis přibližuje první kontakt se staroříšským vydavatelem:

... jest mně stále osobou tajemnou, jako z pohádky. Jistě jest vlastně hlavním inspirátorem celé práce, ale nevím posud o něm více než před třemi lety, kdy jsem dostal od něho první svazek Léona Bloyových spisů a lístek, jehož sloh i písmo mne uvedlo v úžas.

(Matěj Fencel Jakubu Demlovi, 15. listopadu 1906)

Josef Florian své první tisky rozšiřoval specifickým způsobem – zasílal je známým, ale i neznámým adresátům, přičemž oni sami si měli určit, zda si knihu chtějí koupit a kolik mohou a chtějí zaplatit. Matěj Fencel byl zřejmě jedním z těch, komu zaslal „naslepo“ výtisk *Knih a exegesí Léona Bloye* z roku 1903, které vyšly ještě před založením Studia. Fencel knihu nevrátil a stal se odběratelem a čtenářem Florianových publikací.

Přestože písemný styk s Matějem Fenclem zahájil Josef Florian, další list – žádost o finanční příspěvek – už pochází od tehdejšího redaktora Studia Jakuba Demla.

První a druhý dochovaný Demlův dopis dělilo sedm měsíců. Co způsobilo, že se korespondence rozproudila, že Jakub Deml nezůstal jako v případě jiných podporovatelů, které osobně neznal, pouze u formálních listů? Byl to pravděpodobně Fencelův zájem o věc a otázky, které v něm vyvolal druhý sborník Studia z března

1906, přesněji jeho závěrečná část neboli „zadiny“, které tvořilo přes čtyřicet dopisů, nejen Florianových, psaných ostrým tónem různým adresátům. Zachycují „spor o Léona Bloye“, který vedl Florian proti Karlu Dostálu-Lutinovovi a dalším autorům z okruhu časopisu *Nový život*.

Pro vzdálené pozorovatele mohl být tento spor značně nesrozumitelný. Vždyť Jakub Deml i Josef Florian měli na počátku své tvorby ke Katolické moderně blízko a spolupracovali s ní. Josef Florian přispěl vlastní básní do jejího almanachu *Pod jedním praporem* z roku 1895, Jakub Deml nákladem *Nového života* vydal knižní prvotinu *Slovo k Otčenáši Františka Bílka* (1904) a oba dva až do roku 1905 v časopise *Nový život* publikovali. Ve skutečnosti se vzájemné rozpory vyskytly mnohem dříve, avšak zprvu se neprojevíly veřejně, pouze v osobní korespondenci, která probíhala mnoha směry mezi Jakubem Demlem, Františkem Bílkem, Karlem Dostálem-Lutinovem, Sigismundem Bouškou, Otokarem Březinou a Josefem Florianem. Z ní lze vyčíst, že tehdy vznikl zásadní koncepční spor s Dostálem-Lutinovem o pojetí Demlovy první knihy, věnované Bílkovu dílu.

Zároveň se po roce 1900 začala orientace hnutí i časopisu *Nový život* proměňovat. Původní zaměření na (katolické) umění ustupovalo politice a sociálním tématům. Navíc nový papež Pius X. po svém nástupu v roce 1903 postupně modernu a mnohé její myšlenky odmítal, zcela je pak zavrhl v encyklice z roku 1907 *Pascendi Dominici Gregis*. Deml a Florian prosazovali papežovy názory jak proti modernistům, tak proti představitelům brněnské diecéze, kteří měli – na rozdíl od papeže – na moravské věřící přímý vliv.

Právě ve druhém čísle sborníku *Studia* všechny spory a nesohody s modernisty, *Novým životem* a zejména Karlem Dostálem-Lutinovem vrcholí:

Vy všichni reformátoři z *Katolické moderny*, ze strany katolicko-národní, ze strany realistů, radikálů, demokratů, socialistů, atd. atd. bez programu nedovedete si život ani pomyslet. Sešněrujete se do svěrací kazajky a pak se divíte, že vás to tlačí a že nemůžete dýchat. Úzkoprsým sluší a jedině ti snesou svěradla programů.

(Josef Florian Karlu Dostálu-Lutinovovi,
přetištěno v druhém sborníku *Studia*)